

WARME SCHOLEN HEBBEN EN GEVEN ZIN

Ferre Laevers en Tom Van Acker

In het gangbare onderwijssysteem worden leerlingen jaarlijks telkens opnieuw doorgeschoven, krijgen ze een nieuwe leerkracht en moeten leerling en leerkracht opnieuw investeren in een relatie met vertrouwen.

In een warme school leren leerlingen leren, leven en werken met ‘zin’ door gepersonaliseerde leertrajecten. Leerkrachten, in vaste teams begeleiden vaste leerlingengroepen over de leerjaren heen. Ze bouwen een leergemeenschap waar ook ouders en de brede school actief aan participeren. Ze zetten de relatie centraal om te maken dat iedereen zich goed voelt in zijn vel en in zijn kracht wordt gezet.

De versnipperde leerling

Het onderwijs wordt al decennialang georganiseerd ‘zoals we gewoon zijn’. In het basisonderwijs maken leerlingen per geboortjaar deel uit van een klasgroep met één leerkracht, met een leerplan dat moet gevolgd worden. De leerkracht staat sololim voor de klas. De leerling stroomt (in principe) ieder jaar door naar een andere leerkracht in een (nieuwe) klasgroep. In het secundair onderwijs wordt onderwijs vervolgens georganiseerd in leerjaren en vakken. De leerling maakt een studiekeuze en kiest voor een pakket van vakken. Voor ieder vak wordt hij/zij toegewezen aan een vakleerkracht die verantwoordelijk is voor het realiseren van de leerplannen van zijn/haar vak. Coaching van de leerling gebeurt door een klastitularis. Enkel tijdens de klassenraden worden de leerlingen met alle vakleerkrachten samen besproken. De leerlingen schuiven door naar een volgend jaar met een nieuwe klastitularis en vaak andere vakleerkrachten.

Zorgvragen van leerlingen worden doorgegeven aan de zorgcoördinator die samen met de zorgleerkrachten en eventueel met externe zorgpartners zorgt voor een handelingsplan.

Het onderwijs is verkokerd en de verantwoordelijkheid ten opzichte van de leerling is versnipperd over heel wat leerkrachten. De welzijnsactoren die jongeren ondersteunen, zijn ook versnipperd. Geïntegreerde zorg wordt hierdoor extra bemoeilijkt.

Het onderwijs moet anders?

‘Onderwijs in beweging brengen’ is een understatement. Het onderwijs is nog nooit zoveel in beweging geweest. Van de éne dag op de andere kwamen scholen door Corona ongewild in een experiment van afstandsonderwijs terecht. En het was van moetens. Leerkrachten draaiden op korte tijd het onderwijs ondersteboven. De digitalisering waar velen al jarenlang van droomden was plots mogelijk en nodig. Het waarom van verandering was heel duidelijk. Nochtans waren er voor het Coronatijdperk ook al heel wat vaststellingen waar we in onderwijs wakker van moeten liggen en waarvoor we dringend in beweging moeten komen. Een groot aantal leerlingen voelt zich niet goed in zijn vel. Het spijselgedrag neemt de voorbije jaren toe. Heel wat leerlingen lopen schoolse vertraging op en tal van jongeren verlaten de schoolbanken zonder diploma. Het prestatieniveau van de Vlaamse leerlingen daalt en kansarme kinderen hinken achterop. Daarenboven kampen veel leerkrachten met hoge werkdruk. Psychosociale aandoeningen zoals stress, depressie of burn-out nemen toe.

Warme Scholen willen alle kinderen, hoe divers ze ook zijn, laten uitgroeien tot volwassenen die 'met zin' in het leven staan. Ze zijn iets van zin met hun leven, ze hebben zin in het leven, ze geven zin aan hun leven en leven met al hun zinnen. Ze leggen daarom voor elk kind de lat hoog maar op eigen maat. Leerkrachten die met 'zin' in de school staan zorgen hiervoor. De Warme Scholen zijn verweven in de gemeente. Ze zijn een hub voor een Warme buurt.

Vier kernopdrachten geven 'zin'

Leerlingen ontwikkelen die 'met zin' in het leven staan, brengt de Warme Scholen tot vier kernopdrachten:

- 1) Leerdoelen nastreven die maatschappelijk relevant zijn in functie van de persoonlijke ontwikkeling, het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt. De output hiervan is kwalificatie.
- 2) Leerlingen begeleiden bij het ontdekken en ontwikkelen van hun talenten en zich op de toekomst te oriënteren vanuit hun passie. De output hiervan is een talentenportfolio.
- 3) Begeleiden bij hindernissen in de ontwikkeling op het sociaal-emotionele en cognitieve vlak. De output hiervan is groeivermogen.
- 4) Het ontwikkelen van betrokkenheid van zowel leerling als alle belanghebbenden in een performante leer- en leefgemeenschap die verankerd is in een breed netwerk (brede school) dat samen 'een village' is 'to raise our children'. De output hiervan is participatie.

De kennis, vaardigheden en attitudes die deel uitmaken van de verschillende ontwikkelingsdomeinen zijn richtinggevend voor de vier kernopdrachten.

Warme Scholen gaan voor veerkracht

In Warme Scholen neemt veerkracht als uitkomst van het onderwijs een belangrijke plaats in.

Veerkracht vloeit voort uit een aantal persoonskenmerken. Je hebt zelfvertrouwen en je neemt globaal de ruimte in die je toekomt. Een positief zelfbeeld is daarvoor de basis: je voelt je goed bij wie je bent, je aanvaardt je beperkingen en je gelooft in je mogelijkheden. Je kan zijn wie je wilt zijn, professioneel, maar ook vanuit gender, de cultuur waarvan je deel bent... Je bent verbonden met jezelf, je staat in direct contact met je gevoelens welke die ook zijn, je kan gevoelens uiten en je weet je niet gestuurd door onverwerkte emoties. Je bent verbonden met je omgeving, de andere, het gezin, de gemeenschap, het grotere geheel en je voelt je geroepen om bij te dragen tot het welzijn van de andere. Vitaliteit, je hebt de energie om dingen te doen, en je hebt daarbij de capaciteit om te kunnen genieten.

Leerlingen die opgroeien tot de persoon met die kenmerken zijn veerkrachtig, komen tegenslagen en pijnlijke ervaringen te boven en verliezen, ondanks alles, hun waardigheid niet.

Alle ontwikkeldomeinen zijn belangrijk en samen dekken ze de vier kernopdrachten af. In het licht van veerkracht staan volgende ontwikkeldomeinen echter hoog op de agenda van de Warme School.

Het eerste domein is sociale competentie. Je kan je inleven in gevoelens, behoeften en gedachten. Je beschikt over een waaier van sociale omgangswijzen en je kan deze met

succes inzetten. Warme Scholen geven sociale competentie ruime aandacht. Zonder relatiebekwaamheid kan niet aan de diepgewortelde sociale behoefte voldaan worden.

Het tweede domein is zelfsturing en ondernemingszin. Je weet van aanpakken. Je weet wat je wilt, je kunt doelen stellen en gaat tot actie over. Je hebt doorzettingsvermogen. Je gaat strategisch te werk en je leert uit ervaring. Daarnaast is er de ondernemende kant: je ziet opportuniteiten, denkt out of the box en neemt grensverleggende initiatieven. Deze dispositie maakt dat je de mogelijkheden die in jezelf en de omgeving besloten liggen optimaal weet te benutten om kwaliteit van leven veilig te stellen. 'Agency' is onontbeerlijk in een wereld vol met uitdagingen. Zonder is een persoon hulpeloos. Hoe kansarmer iemand is, hoe crucialer.

Het derde domein is de basisattitude van verbondenheid. Op het eerste gezicht lijkt dit overbodig, want zit het niet vervat in sociale competentie? Maar sociale competentie kan ook ingezet worden voor perfide doelen. We zien het verschijnen in de manier waarop macht wordt misbruikt, in het trefzeker benadelen en kwetsen van anderen, in intriges en machinaties. De enige manier om dergelijk gebruik van empathie te pareren, bestaat erin een ethische dimensie aan de competenties toe te voegen. Dat doen we met het begrip 'basisattitude van verbondenheid'. Je voelt je dan geroepen om bij te dragen tot het welzijn van anderen en je zet daarvoor je sociale competentie, maar ook je ondernemingszin in.

Het vierde domein is expressievermogen, en vooral de muzische expressie in al zijn vormen: beeldend, muzikaal, in taal (drama en poëzie), beweging en nieuwe media... Deze competentie maakt het mogelijk het contact met je emoties te herstellen, met moeilijke ervaringen in het reine te komen, wat in je sluimert als ideeën, inzichten en verzuchtingen, tot uiting te brengen soms in een collectief gedeeld proces van creatie.

Natuurlijk wordt ook op alle andere ontwikkelingsdomeinen gelijkwaardig ingezet: motoriek, begrijpen van de fysische wereld en de maatschappelijke wereld, logisch-wiskundig denken... Het zijn evenveel paden waarin leerlingen zich moeten engageren en waarin ze hun talenten kunnen ontdekken en ontwikkelen.

Veerkracht om te werken, te leven en te leren

Veerkracht is niet alleen voor nu. Straks komen de leerlingen als volwassenen terecht in een nog veeleisendere omgeving, professioneel en privé. Uitgerust met veerkracht en de flankerende disposities, kunnen ze dynamisch inspelen op de vele uitdagingen van het leven, doeltreffend met stress omgaan en het vertrouwen in zichzelf behouden. Adequate omgang met eigen gevoelens en authenticiteit dragen bij tot de positieve relaties die in nagenoeg elke werkcontext een vereiste zijn. Het helpt om in de groep een plaats te verwerven, als persoon gerespecteerd te worden en niet het slachtoffer (of steller) van pestgedrag te worden, maar integendeel: in de groep veiligheid en geborgenheid te vinden en te geven.

Veerkracht zorgt voor de energie om in het 'leven' de vele uitdagingen aan te kunnen en creativiteit aan de dag te leggen. Het is een protectieve factor in de vele situaties die emotioneel veel van iemand eisen. Het geeft de kracht om verlieservaringen te verwerken en moeilijke levensomstandigheden het hoofd te bieden.

Veerkracht is bovendien sterk gekoppeld aan academisch en schools functioneren. Het ontbreken van veerkracht verhoogt de kans dat de leerling slechter presteert, schoolvertraging oploopt, geen diploma behaalt of een volgende onderwijscyclus niet aanvangt. De maatschappelijke kost, ook economisch, is dan ook gigantisch.

Warme scholen organiseren relaties en gepersonaliseerde leertrajecten

Structuur volgt visie. Om de leerlingen te ontwikkelen tot veerkrachtige volwassenen die 'met zin' in het leven staan en om medewerkers te ondersteunen in een complexe en veeleisende opdracht organiseren Warme Scholen zich in verschillende teams. Teams zijn de bouwstenen van de Warme School. Elk team is een vast team van zeven tot tien leerkrachten dat samen competent is en verantwoordelijk voor het begeleiden van een leergemeenschap van 60 tot 100 leerlingen. Ze begeleiden de leerlingen in hun leergemeenschap over de jaren en de vakken heen. In de Warme School 'De Tandem' in Brugge organiseren ze de school in 3 leergemeenschappen van 0 tot 4 jaar (ze hebben een kinderdagverblijf overgenomen), van 4 tot 8 jaar en van 8 jaar tot 12. In de Warme Scholen van de Scholengroep Adite in Diest zijn er verschillende vaste teams voor verschillende leergemeenschappen van leerlingen in de 1^{ste} graad. Vervolgens organiseren ze domeinscholen. In iedere domeinschool zijn er verschillende leergemeenschappen actief volgens finaliteiten (hout, auto, publiciteit, ...). Iedere leergemeenschap heeft een vast team dat leerlingen meerdere jaren begeleidt. Elke leergemeenschap heeft zijn eigen ruimte.

Het team begeleidt leerlingen in gepersonaliseerde leertrajecten. Er zijn verschillende soorten trajecten, van zelfgestuurd tot meer begeleid. Het leren omvat zowel individueel werk als coöperatief leren. De Warme School begeleidt waar nodig en laat het zelfstandig doen waar kan. Op die manier worden kinderen eigenaar van hun eigen leerproces en in het verlengde regisseur van hun eigen leven. Het zelfstandig leren wordt digitaal ondersteund. Iedere leerling heeft ook een coach met wie hij wekelijks zijn studiewijzer/weekschema plant en zijn welbevinden bespreekt. Leerlingen worden uitgedaagd om de lat hoog te leggen, maar op eigen maat. Deze verregaande vorm van differentiatie krijg je alleen voor de klas nooit geklaard, daar is teamwerk voor nodig.

De school verhoogt het beleidsvoerend vermogen door de teams alle bevoegdheden te geven om de 4 kernopdrachten in hun leergemeenschap autonoom uit te voeren. Ze ziet hun medewerkers als professionals aan wie ze alle bevoegdheden geven in de teams tenzij er goede redenen zijn om dit niet te doen. Leiderschap wordt gedeeld met elkaar, dat hoeft niet altijd van de top te komen. De leerkracht en zijn team moeten echt vertrouwen gegeven worden. In het kader van teams kunnen leerkrachten veel meer werken vanuit hun talent en hun passie

'It takes a village to raise a child'. Vandaar dat het team de kernopdrachten van een Warme School nastreeft samen met alle schoolnabije partners uit de stad of gemeente. Een Warme School is dus ook een 'brede school'.

Doorheen de vele pijlers die de Warme Scholen dragen – zijn er twee lichtbakens die veilig navigeren mogelijk maken: het 'welbevinden' en de 'betrokkenheid' van hun leerlingen. Met beiden houden ze de vinger aan de pols. Weten ze hoe de leeromgeving die ze samen gestalte geven, voor elk van de leerlingen uitpakt. *Welbevinden* en *betrokkenheid* zijn situatiegebonden. Het zijn geen persoonskenmerken. *Welbevinden* zegt ons hoe iemand het hier en nu maakt. Een aanhoudende toestand van laag welbevinden in de ontwikkeling van de leerling tast de veerkracht aan. *Betrokkenheid* is een toestand van uiterste concentratie, geboeid zijn, wijst naar een intense mentale activiteit en zich aan de grens van je mogelijkheden bewegen. Die kwaliteitsvolle ervaring is voor alle kinderen van belang. Ook voor hoogbegaafde en hooggetalenteerde kinderen, die allicht wel 'op niveau zijn' maar niet per se de uitdaging missen die ze in hun element brengen.

Welbevinden en betrokkenheid zijn de hefboomen voor veerkracht en diep leren. De Warme School wil dan ook weten in welke mate leerlingen welbevinden kennen en betrokken zijn op school. De monitoring gebeurt door periodieke observatie en bevraging van leerlingen. Het stimuleert het team tot het nemen van initiatieven om welbevinden en betrokkenheid op peil te houden en daarbij de leerlingen zelf te betrekken.

Warme Scholen bouwen mee aan de acht pijlers voor veerkrachtbevordering bij jongeren

Het project Warme Steden en gemeenten van het Fonds GavorGeluk ontwikkelde acht pijlers om de veerkracht van jongeren te stimuleren.

1. Warme Scholen besteden aandacht aan de basisbehoeften en rechten van kinderen en jongeren.

In de Warme School worden leerlingen begeleid door een vast team van leerkrachten over de schooljaren heen. In het team heeft iedere leerling een **mentor**. De mentor bouwt een duurzame vertrouwensrelatie uit met zowel de leerling als zijn context. De mentor heeft niet alleen oog voor de ontwikkeling van de leerling maar ook voor het welbevinden. De mentor heeft een signaalfunctie. Indien de fysieke of sociale basisbehoeften van leerlingen en ouders niet vervuld worden dan gaat de mentor met zijn team op zoek naar de gepaste partners om deze nood op te nemen. We denken hierbij in eerste instantie aan het CLB maar ook aan de andere partners in de brede school (de buurtwerking, de 4^{de} wereld, inloophuizen. Huizen van het kind, CAW, JAC, CGG, ..). Bijvoorbeeld vereist Corona dat er ook buiten de school een stimulerende leeromgeving moet zijn om van op afstand leerlingen te begeleiden. De mentor heeft oog voor de thuisomgeving van iedere leerling. Samen met de ouders en met het ganse team en partners stimuleert hij initiatieven om voor iedere leerling een stimulerende leeromgeving te verkrijgen.

2. Warme Scholen moedigen een warme, ondersteunende opvoeding aan.

In de Warme School staat de relatie centraal. Niet elk jaar opnieuw investeren in een nieuwe relatie, maar duurzame relaties over de jaren heen: leerkrachten onderling en met de leerlingen en hun naasten, leerlingen met elkaar en met de leerkrachten, maar ook de partners van de leergemeenschap zoals CLB, VDAB, bedrijven, buurtwerk, ... voelen zich thuis. Warme Scholen organiseren relaties voor hun leerlingen die zorgen voor een veilige hechting als basis voor positieve relaties later. Alle partners die nodig zijn om leerlingen te ontwikkelen worden uitgenodigd om zich hiertoe te engageren. Iedereen moet hiervoor, ook de leerlingen, in de leergemeenschap zijn verantwoordelijkheid opnemen en er worden duidelijke verwachtingen gesteld.

3. Warme Scholen ondersteunen de persoonlijke ontwikkeling.

In de Warme School krijgt iedere leerling groeikansen op maat. Het team biedt leerlingen gepersonaliseerde leertrajecten aan. Het team schept de context waarin iedere leerling, zowel thuis als op school een stimulerende leeromgeving kent en de regie van zijn talentontwikkeling in handen kan nemen.

4. Warme scholen creëren verbondenheid tussen kinderen, jongeren en hun omgeving.

Warme scholen organiseren op grote schaal kleinschaligheid. De school is een netwerk van autonome leergemeenschappen waarin leerlingen leren en leven en waarin ze worden begeleid door een vast team van leerkrachten over de leerjaren heen. De leergemeenschap bestaat uit leerlingen van verschillende leeftijden en uit verschillende contexten. Leerlingen leren zo omgaan met diversiteit. Leerlingen dragen in de leergemeenschap ook zorg voor

elkaar en kunnen leren van elkaar. De context van de leerlingen en de partners uit de brede school participeren actief aan de leergemeenschap. Jongeren ontwikkelen zich niet alleen op school. Ook buiten de school ontwikkelen jongeren hun talenten en vaardigheden. Warme Scholen zijn ook maatschappelijk geëngageerd en voelen zich geroepen om bij te dragen tot het welzijn van anderen. Hiervoor zetten zij de sociale competenties maar ook de ondernemingszin van leerlingen in.

5. Warme Scholen maximaliseren kansen op fysieke gezondheid.

De Warme School wil leerlingen harmonisch ontwikkelen: het hoofd, het hart, de ziel maar ook het lichaam. Ze streeft naar vitale en energieke leerlingen. Er is een positieve wisselwerking tussen een gezonde levensstijl met gezonde voeding, beweging en sport en de mentale veerkracht van zowel leerlingen als leraren. Werk maken van gezondheid hoort bij het actief zorg dragen voor zichzelf en met zichzelf verbonden zijn

6. Warme Scholen maken kwetsbaarheid bespreekbaar in een veilige omgeving.

De Warme School is georganiseerd in leergemeenschappen en zorgt voor een veilig nest waar al degenen die eraan participeren kwetsbaar mogen zijn. Warme scholen onderschrijven in hun visie het voornemen om een krachtige leeromgeving uit te bouwen en om uitmuntend te zijn in relatie. Ze willen dat iedereen in de school, leerlingen, leerkrachten, de context en partners zich goed voelen in hun vel, gedijen. Leerkrachten zijn relatievaardig en zijn daardoor warme en empathische personen. Tal van authentieke rituelen en symbolen in de school, zoals de 'Warme William bank en -luisterkamer', nodigen iedereen uit om hun kwetsbaarheid te delen en een luisterend oor te zijn voor mekaar, want kwetsbaarheid delen bevrijdt en verbindt. Warme scholen meten het welbevinden en de betrokkenheid van al degenen die participeren aan de leergemeenschap. Deze indicatoren vertellen hoe veilig de leergemeenschap is. Een school kan zich niet 'warm noemen', indien leerlingen en staf zich in de relatie niet oké voelen en/of het leren/lesgeven nergens toe leidt.

7. Warme Scholen zorgen ervoor dat leerlingen gemakkelijk de weg naar hulp vinden.

In de Warme Scholen heeft iedere leerling een mentor. De mentor volgt de leerling over de jaren heen. Hij heeft oog voor de algemene ontwikkeling en ambities van de leerling maar is ook begaan met de betrokkenheid en het welbevinden van de leerling: "Hoe maakt elke leerling het nu?", zowel sociaal-emotioneel als op het vlak van condities voor ontwikkeling van competenties. Hij is het eerste aanspreekpunt voor de context van de leerling en voor de partners van de leergemeenschap. Indien er zorgvragen zijn gaat de mentor samen met zijn team op zoek naar een aangepast hulpverleningsaanbod. Samen met de zorgpartners wordt er een integraal behandelplan opgesteld.

8. Warme Scholen betrekken leerlingen bij het beleid.

De Warme School betreft leerlingen bij het vormgeven van het onderwijs. In de leergemeenschap hebben leerlingen ruimte voor eigen initiatief in gepersonaliseerde leertrajecten. Daarenboven is er ook ruimte voor actieve participatie aan het organiseren van de leer- en leefgemeenschap en aan het beleid van de school. Actief participeren is een belangrijk onderdeel van de begeleiding van leerlingen op weg naar mondige burgers. Het veronderstelt een kijk op kinderen waarin ze als partners worden benaderd. Het houdt onvermijdelijk een verbreding van hun spreekrecht in en heeft consequenties voor de praktijk.

Het Fonds Ga voor Geluk ondersteunt Warmescholen.net

Met de steun van het Kabinet Onderwijs vormt het fonds GavorGeluk, de bezieler van 'Warme Steden en Gemeenten', 'Warme Scholen' en 'Warme William', een consortium met **innovatieve en exemplarische warme scholen**. Zij geven de richting aan de '**Beweging Warmescholen.net**'. De exemplarische Scholen zijn doordrongen van de **nieuwe paradigma's** op onderwijs: leerlingen leren in gepersonaliseerde leertrajecten. Onderwijs is teamwerk en iedereen leidt. In de exemplarische scholen wordt het leiderschap gedeeld met teams van leerkrachten die communities van leerlingen begeleiden over meerdere leerjaren en vakken heen. Ze zijn **een draaikolk** voor een netwerk van '**scholen met zin in transitie**' die warmer en wendbaarder willen worden. De beweging wordt omkaderd door experts en wetenschappers voor **praktijkgerichte begeleiding en outputmonitoring**.

Laevers, F. & van Esch, W. (2018). *Grip op competenties. Ontwikkeling bij kinderen zien en waarderen*. Helmond: OMJS & CEGO vzw.

Van Acker, T & Demaertelaere, Y. (2014). *Scholen slim organiseren. Anders werken met goesting*. Lannoo

Van Acker, T & Demaertelaere, Y. (2018). *Op grote schaal scholen slim organiseren. Anders veranderen met goesting*. Lannoo